

HNS - Hrvatska na putu prema pravednom društvu

Svako društvo najbolje funkcionira u optimalnoj kombinaciji slobode i sigurnosti, a svaka država uvijek osigurava bolju ili lošiju kombinaciju slobode i sigurnosti. Sigurnost, u odnosima između građanina i države, znači prenošenje mogućnosti i prava vlastitog slobodnog odlučivanja na nekog drugog tko će odlučivati umjesto nas. Taj drugi, tj. država, će nam za uzvrat dati određenu stabilnost, zaštititi nas od nepredviđenih događaja, zaštititi nas eventualno i od naših vlastitih odluka štetnih po druge, dati nam garanciju i osjećaj predvidivosti barem neposredne budućnosti.

Sloboda je povećani prostor donošenja autonomnih, samostalnih odluka. Sloboda je prostor unutar kojega svaki pojedinac, svaka osoba samostalno odlučuje što želi, što ne želi, koji su putevi kojim će u svom životu krenuti, i koja su opredjeljenja do kojih će u svom životu doći. Te dvije potrebe - potreba za slobodom i potreba za sigurnosti postoje istovremeno i paralelno, ali je odnos među njima u različitim društvima različit. Što se ljudi u nekom društvu osjećaju nesigurnijima, to će njihova težnja sigurnosti biti veća i za sigurnost će biti spremni žrtvovati više osobne slobode.

U svakodnevnom životu ta se povećana potreba za sigurnošću najčešće pojavljuje kao težnja prema potpunoj i uniformnoj jednakosti svih. To je potreba da svi budemo isti, da svi imamo isto i potreba da svi mogu isto.

Slikovit i upečatljiv opis takve situacije je scena u filmu Doktor Živago u kojoj se on vraća svojoj kući koju su zauzeli različiti pratioci revolucije. Malo iznenađen i začuđen kaosom koji tamo vlada, činjenicom da se loži namještaj, okviri od slika i knjige, okreće se ljudima koji su u njegovoj kući i kaže „Dobro došli u moju kuću”. No sasvim je jasno da je njihovo stanovište potpuno drugačije. On je izgubio slobodu odlučiti čak i to da s njima podijeli svoju kuću i poželi im dobrodošlicu. Opći metež revolucije i siromaštvo stvorili su stanje totalne nesigurnosti. Jedino pravilo koje unosi nešto predvidivosti je potpuna jednakost svih. Novi stanari u Živagovoj kući mogu opstati jedino ako se sve svede na zajednički nazivnik jednakosti u siromaštvu, na jednako pravo loženja knjiga i parketa. Nema osobnih razlika i nema prostora slobode. Nema čak ni ljubaznosti.

U takvim uvjetima u kojima je odgovor na ekstremnu nesigurnost apsolutna jednakost, država brine i određuje sve. Ona je ta koja određuje koliko ćemo imati, ona je ta koja određuje na kojoj razini će svi biti isti.

Tradicionalna društva budući da su nesigurna u vlastite institucije, nesigurna u garanciju prava koja proizlaze iz funkcioniranja tih institucija i nemaju standardizirane i depersonalizirane procedure, teže toj vrsti jednakosti i sigurnosti koje iz nje proizlazi. Ona teže jednakosti u kojoj su svi isti budući da su opasnosti iz okoline prevelike.

Modernija društva su sigurnija u svoje institucije, imaju povjerenja u činjenicu da će sudovi raditi svoje poslove, da će izvršna vlast raditi svoj posao, da će škole raditi svoje poslove, da će bolnice raditi svoje poslove, i imaju mogućnost i luksuz u usporedbi s tradicionalnim društvima da teže slobodi. Imaju prostor težiti individualnoj slobodi u okviru institucionalne sigurnosti koje moderne države pružaju svojim građanima.

Dugogodišnje svjetsko istraživanje vrijednosti ispituje, između ostalog, upravo razliku u

važnosti koju građani pojedinih zemalja pridaju slobodi, nasuprot one koju pridaju sigurnosti u jednakosti. To je jedan od pokazatelja stabilnosti i predvidivosti institucija države. Od 16 europskih zemalja, u 14 je veći postotak građana dao prednost slobodi pred jednakošću. To su države koje su dovoljno stabilne i sigurne da bi svojim građanima pružile mogućnost i otvorile prostor ambicija prema slobodi. Samo je u dvije zemlje više ljudi izabralo sigurnost u jednakosti pred slobodom. Njihovi građani misle da je važnija sigurnost od slobode jer još postoji iskustveni strah od nestabilnosti institucija države. Jedna od njih je Hrvatska, druga Italija. Očito je da je kod ljudi potreba za sigurnošću ovdje veća upravo zbog labilnosti, nestabilnosti i nefunkcioniranja institucija. Oni smatraju da još nemaju prostora, nemaju mogućnosti težiti onome što je prirodna težnja svakog čovjeka čim se osjeti malo sigurnijim, malo stabilnijim, a to je težnja za slobodom.

Država, naravno, ne može ulaziti u privatnu sferu pojedinca, kao što ne može biti niti poduzetnik. No država mora u nekim jasno definiranim područjima osigurati svim ljudima jednake šanse, jednake uvjete i jednaku startnu poziciju. To nisu sva područja života i ljudske interakcije, već samo ona koja čine ključnu razliku između pravedne i nepravedne države, a onda i pravednog i nepravednog društva. Hrvatska za sebe mora odrediti deset takvih područja na svom putu prema pravednom društvu:

1. ZDRAVSTVO, područje na kojem svatko mora imati pravo na pristup liječniku, pravo na zdravlje. Mnogi će reći, to je suviše skupo, to nije ekonomski racionalno. Mi ćemo reći, to je naša odluka ne zato što je to ekonomski racionalno, ne zato što to nije skupo, nego zato što ne želimo živjeti u državi u kojoj ima ljudi koji ne mogu doći do doktora. To je naša politička odluka, to je naše političko opredjeljenje. Naša sposobnost, znanje i umijeće nam treba pomoći osigurati takvu pristupačnost zdravlja za svakog čovjeka, stvoriti sigurnost i izvjesnost kod svakog čovjeka u ovoj zemlji da će moći doći do doktora kada mu zatreba.

2. OBRAZOVANJE. Kvaliteta obrazovanja ne smije biti različita ovisno o tome da li se netko rodio u gradu ili na selu, u siromašnijem ili bogatijem dijelu Hrvatske. Dobro obrazovanje i cjeloživotno obrazovanje mora biti jednako dostupno svim građanima. Ljudi su nejednaki po svojim sposobnostima, ambicijama, željama i usmjerenjima. Ali kvalitetno obrazovanje im mora osigurati da budu jednaki po šansama da od sebe učine i postignu najbolje što oni osobno mogu. U tome će također biti različiti, ali će u okvirima svojih sposobnosti biti najbolji što mogu.

3. SOCIJALNA POLITIKA je odgovornost države, a ne izraz državnog milosrđa. Ona ne smije ovisiti o dobroj volji države, već je treba razumjeti kao instrument pomoću kojeg država stvara uvjete za razvoj pravednog društva. Kvalitetnom socijalnom politikom stvaraju se jednake šanse za sve, bez obzira da li je netko financijski i ekonomski u lošijem ili boljem položaju. Pitanje pomoći onima koji trajno ili privremeno nisu u stanju sudjelovati u vlastitoj zajednici nije pitanje milosrđa, to je pitanje smisla i svrhe države. Država koja nije u stanju osigurati tu vrstu početne barem približne jednakosti svojih građana kroz socijalnu politiku je nesposobna država. To nije država bez milosrđa, nego je država bez pameti, država koja ne zna obavljati svoju zadaću.

4. INVALIDI I OSOBE S POSEBNIM POTREBAMA. U Hrvatskoj se danas visina invalidnina ne određuje temeljem stupnja invalidnosti, već temeljem porijekla invalidnosti. Osobe s istom vrstom invalidnosti primaju vrlo različite invalidnine u rasponu 1 : 10, ovisno o tome na koji način su postale invalidi. Drugim riječima, invalidnina za izgubljenu nogu ili sljepoću biti će deset puta manja ili veća, ovisno o tome je li osoba invalid od rođenja, ili je

postala invalidom na radu, u prometnoj nesreći ili u ratu. Takva nezamisliva situacija moguća je samo ako se invalidnine razumiju kao neka vrsta nagrade, zahvale ili dobročinstva države. Međutim, invalidnine trebaju i mogu biti samo jedan od instrumenata države u izjednačavanju ljudi po šansama. Ako se iz bilo kojih razloga država želi bilo kome zahvaliti ili odužiti za izuzetni doprinos, može mu dodijeliti posebni dodatni iznos u tu svrhu. Ali invalidnine nisu instrument zahvale. One su instrument društvene jednakosti, odnosno barem približnog izjednačavanja ljudi u njihovim mogućnostima sudjelovanja životu vlastite zajednice.

5. GRADANSKA JEDNAKOST ILI PRAVA MANJINA. Polazna pretpostavka u osiguravanju prava manjina mora biti da svaki čovjek pripada nekoj manjini. Svatko od nas po nekom kriteriju pripada manjini bilo po spolu, bilo po dobi, bilo po geografskom porijeklu, etnicitetu, obrazovanju, spolnoj orijentaciji. Po različitim kriterijima svi smo manjina. Ako iz bilo kojeg razloga to trenutačno nije tako i ako imamo sreće da doživimo starost, postat ćemo dobna manjina. Prava manjina jedina su stvarna mjera političke jednakosti u državi i boreći se za prava manjina po bilo kojem kriteriju, borimo se zapravo za političku jednakost i pravedno društvo. To je sastavni dio svakog prvog koraka prema pravednom društvu.

6. PRAVOSUĐE. Iako nije uvijek neposredno povezano s pravdom, funkcioniranje pravosuđa je pretpostavka pravednog društva tj. temelj pravednog društva. Bez funkcionirajućeg pravosuđa nema niti ambicije postizanja pravednog društva. Bez toga nema niti borbe s cinizmom koji se uvlači u društvo koje kaže „ionako niti formalno nismo svi pred zakonom jednaki iako tako u zakonu piše". Pretpostavka borbe protiv tog cinizma koji ruši svaku mogućnost pravednog društva je postići barem taj uvodni korak, a to je da svi pred zakonom jesmo jednaki i da je pravda slijepa za osobne razlike među ljudima, ali brza i dostižna.

7. NEZAPOSLENOST. Jasno je da nezaposlenost nije samo pitanje egzistencije, nije samo pitanje ima li čovjek od čega živjeti, već i pitanje svačijeg osobnog dostojanstva, osjećaja da ga njegova sredina cijeni i treba i da sudjeluje kao ravnopravni građanin u svojoj zemlji. To je specifični odgovor na pojedinačno pitanje: «Da li mene moja zemlja treba?» Zato je nezaposlenost izvor ne samo financijske nego i svake druge nepravde. Država mora osigurati uvjete za dinamično gospodarstvo koje jedino može dati pozitivni odgovor na ovo pitanje.

8. UJEDNAČENI RAZVOJ znači pravo na jednake šanse bez obzira da li ste se rodili u Varaždinu ili Gospiću, da li ste se rodili u Zagrebu ili Gundincima, mogućnost da bez obzira na rođenje, bez obzira na veličinu mjesta, bez obzira na regiju u Hrvatskoj, imate jednake šanse za obrazovanje, zdravstvenu zaštitu, za pristup kulturi, za daljnji razvoj do gornjih granica svojih osobnih mogućnosti. Ogromne razlike u razvijenosti i bogatstvu regija stvaraju nepravedno društvo, ali slabe i koheziju unutar hrvatskog društva.

9. KORUPCIJA je jedan od najvećih izvora društvene nepravde ne samo zato što je moralno nedopustiva, već i zato što je izvor štetnih i loših odluka. Zbog korupcije kriteriji u odlučivanju nisu najbolja moguća odluka za zajednicu, za interes hrvatskog društva, već za osobni interes i bogaćenje onoga koji neposredno odlučuje. Poznata i mnogo citirana priča o kravi i odresku: zbog nešto odrezaka odlaze krda krava. Drugim riječima, u uvjetima korupcije ne odlučuje se što je najbolji ishod nekog projekta, što je najbolji rezultat za moj grad, moju županiju, moju zemlju, nego se odlučuje iz čega ću ja osobno izvući najveću momentalnu korist, najveći mogući profit, bez obzira što je odluka štetna za širu zajednicu. Hrvatska je početkom 2000-ih bila na 73. mjestu zajedno s Burkinom Fasom na ljestvici nekorumpiranih zemalja, dakle, ocijenjena kao vrlo korumpirana. U 2002. god. bila je 40-ta,

ovaj puta zajedno s Češkom. 2005. bila je ponovno u starom društvu na 70-om mjestu opet s Burkinom Faso. Ankete su možda samo uvjetno točne, možda samo približno nešto pokazuju, ali što se razine korumpiranosti tiče to su pokazale za nas po ovim godinama.

10. PORESKI SUSTAV. Konačno, područje u kojem država nešto može učiniti na polju pravednosti je poreski sustav. To je jedan od instrumenata pomoću kojeg država može utjecati na pravednost. Pravedniji poreski sustav znači više novaca i dinamičnije gospodarstvo za pojedine lokalne sredine, za općine, gradove i županije. Slijedom toga on znači i bolje vrtiće, bolje škole, bolje ceste, vodu i kanalizaciju u kući, možda kazalište, knjižnicu, kino. On znači pristup znanjima, znači bolji život. Prema tome, drugačiji poreski sustav nije samo pitanje preraspodjele novca, to je pitanje preraspodjele kvalitete života.

Država dakle ne može biti poduzetnik i ne može ulaziti u privatnu sferu pojedinca, ali ona mora stvoriti jednake šanse, jednake uvjete i jednaku startnu poziciju za sve. Mora stvoriti uvjete za dinamično gospodarstvo koje nije samo sebi ciljem, već je instrument i podloga za pravedno društvo. Država mora građanima osigurati i garantirati takvu stabilnost, takvu pouzdanost institucija koja otvara prostor i mogućnost za ono što je smisao dostojanstvene egzistencije: otvara prostor za pravedno društvo u kome je za svakoga moguća i dohvatljiva sloboda.